

מתחילים מלמטה

מה מיוחד בחודש אלול? מי אמור להתחיל את הקשר בינינו לקב"ה? ומה נרמז בכך ש'אלול' מתחיל באות א'?

(שיחת ש"פ עקב תנש"א, סעיף ב)

היסוד הראשון

חודש אלול ניצב כבר בפתחנו, וראש השנה נראה קרוב מתמיד. לפני התגלות תורת החסידות, היה זה חודש שעורר פחד וחרדה. אימת 'יום הדין' המתקרב היתה האווירה השלטת. הגישה הכללית לחודש זה היתה שמדובר בחודש קשה ומלחיץ.

כל זאת עד שבא אדמו"ר הזקן וגילה כי בחודש אלול 'המלך בשדה' - הקב"ה יוצא לקראתנו ונותן לנו את האפשרות להתקרב אליו. מתברר ש'אלול' אינו חודש מפחיד, אלא הזדמנות שניתנה לנו להתקרב אל הקב"ה. בהתאם לכך, גם חשבון הנפש על המצב הרוחני, יכול להתבצע מתוך שמחה על הזכות הגדולה.

תוכנו החיובי של החודש רמוז בראשי התיבות שלו - אני לדודי ודודי לי; ראשי תיבות אלו מופיעים במקורות קדומים ביותר, כמו פירושו של רבי דוד אבודרהם לסידור התפילה, שחובר לפני כ-700 שנה.

מילים אלו לקוחות מפסוק ב'שיר השירים', בו מצייר שלמה המלך בצבעים חיים את אהבתם של הקב"ה ובני ישראל, באמצעות דימויים לחתן וכלה. הסיפור מתואר מנקודת מבטה של הכלה, כאשר החתן מכונה 'דוד'. בפסוקים הקודמים מתוארים ניסיונותיהם של אומות העולם להסית את בני ישראל, כביכול הקב"ה עזב אותם ואינו אוהב אותם יותר. האומות שואלים "אָנֶה הָלָךְ דָּוִדָּךְ?", אבל בני ישראל מביעים את הנאמנות ההדדית במילים "אָנִי לְדָוִדִּי וְדָוִדִּי לִי" - אנחנו קשורים אליו והוא קשור אלינו. זהו אם כן תוכנו של החודש - חיזוק הקשר ההדדי בין בני ישראל לקב"ה.

הרבי מצביע על כך שלמעשה, זהו היסוד הבסיסי של עבודת ה' לא רק בחודש אלול, אלא במשך כל השנה:

כיון שחודש אלול הוא חודש החשבון והסך-
הכל דעבודת כל השנה, הרי כלולה בו (הכוונה

והתכלית ד') כללות עבודת האדם לשמש את קונו (במשך כל השנה), כמרומו בראשי תיבות ד'אלול' - "אני לדודי ודודי לי", שזהו התוכן הכללי דעבודת האדם - שמציאותו (אני) תתקשר ותתאחד עם הקב"ה (דודי).

והקשר הוא בשני אופנים:

אני לדודי - ההתעוררות ועבודת היהודי מלמטה למעלה, בדרך אתערותא דלתתא [- התעוררות מלמטה], שנמשך ומתקשר עם הקדוש-ברוך-הוא, על-ידי עבודתו בתורה ומצוות;

ודודי לי - ההמשכה והסיוע (סייעתא דשמיא) מהקב"ה לבני-ישראל מלמעלה למטה, בדרך אתערותא דלעילא [- התעוררות מלמעלה].

נרחיב מעט את הדברים: היחס הנפוץ לחודש אלול, הוא כחודש ההכנה לקראת ראש השנה. לפי גישה זו, בראש השנה מתקיים המשפט על השנה הבאה, ובחודש אלול אנחנו מתכוננים לקראת המשפט. במסגרת ההכנות אנו עורכים חשבון נפש אישי ומשתדלים לתקן את מעשינו, כדי שנהיה ראויים להיכתב לשנה טובה.

אבל אם נדייק, חודש אלול הוא החודש האחרון של השנה החולפת. חודש זה מזקק לתוכו את כל התהליך שעברנו לאורך השנה. זה הזמן המתאים ביותר לערוך סיכום לשנה החולפת, גם אם ראש השנה לא היה נושף בעורפנו. כעת יש לנו את היכולת לראות את התמונה המלאה של השנה החולפת, וזו הזדמנות נדירה לתיקון ושיפור.

מבחינה זו, חודש אלול הוא חודש מהותי ומרכזי, יותר מכל חודש אחר; כל אחד משנים עשר החודשים, מדגיש דיוק מסוים בתוך המסגרת הכללית של עבודת ה'. לדוגמא, בחודש אדר מודגשת השמחה, ואילו בחודש ניסן מודגש

השחרור מעבדות, בחודש אייר אנו עוסקים בתיקון המידות ובחודש סיוון מקבלים את התורה. אבל חודש אלול הוא תזקיק וסיכום של כל החודשים כולם. ולכן, דווקא חודש זה מבטא את היסודות הבסיסיים ביותר של עבודת ה'.

היסוד החשוב ביותר בעבודת ה', הוא ההבנה שזוהי דרך להתחבר עם הקב"ה. כל הפרטים השונים והמגוונים - לימוד התורה, התפילות וקיום המצוות, מתכנסים כולם ליעד אחד ומטרה משותפת: התקשרות וחיבור לקב"ה.

הקשר עם הקב"ה הוא קשר דו-כיווני: העבודה שלנו נקראת 'אתערותא דלתתא' - התעוררות מלמטה; זה החלק בו אנחנו ממצים את הכוחות שלנו כאן בעולם הזה. בהמשך לכך מגיע חלקו של הקב"ה המכונה 'אתערותא דלעילא' - התעוררות מלמעלה; זה החלק בו הקב"ה מעניק לנו את השפע והכוחות.

שני הצדדים תלויים זה בזה במעגל בלתי-פוסק: מצד אחד, אנחנו נדרשים להתקרב אליו ולעשות מצידנו ככל הניתן. אבל מצד שני, כתוצאה מכך גם הוא מתקרב אלינו ומעניק לנו שפע שאיננו יכולים להגיע אליו בכוחות עצמנו. התגלות זו מעניקה לנו כוחות חדשים להמשיך בעבודה המוטלת עלינו, וכך הוא שוב מעניק לנו שפע גדול יותר, וכך הלאה עד אין סוף.

אני ראשון

כיוון מדובר במעגל שמזין את עצמו, נשאלת השאלה: איך מתחילים להניע את הגלגל? מי אמור לעשות את הצעד הראשון? האם קודם כל אנחנו צריכים להתחיל לעשות מה שבכוחנו, ורק אחר כך נקבל כוחות חדשים להמשיך, או שאנחנו יכולים לחכות לקב"ה שייתן לנו את הכוחות ורק אז נתחיל להניע?

התשובה טמונה בסדר שהפסוק מציג:

וסדר העבודה הוא, שקודם בא "אני לדודי" ואח"כ "ודודי לי"... כיון שבזה מתבטא התכלית והיסוד דכל הענינים, שלכל לראש באה העבודה מלמטה למעלה, העבודת ה"אני" בכח עצמו - שלא ימתין עד שתהא אתערותא דלעילא, התעוררות מלמעלה, אלא שהוא ("אני") מעצמו יתעורר "לדודי", להקב"ה.

זאת אומרת כך: פעמים רבות אנו מרגישים שאין לנו את הכוחות למלא את שליחותנו. אנו חשים חולשה וחוסר מוטיבציה ומחכים ל'זריקת מרץ' חיצונית שתעזור לנו להניע. גם ברוחניות, נוח וקל יותר לחכות להתעוררות שמיימית שתפתח לנו את הלב ותדחוף אותנו להתקדם ולהשתפר.

התעוררות כזו יכולה לבוא בדרכים שונות: לפעמים

היא באה בדמות נס או השגחה פרטית שנחווה, כאשר בעקבותיהם נחוש רגשי התעלות ורצון להשיב לקב"ה על חסדיו; לפעמים היא באה בעקבות שיעור תורה או התוועדות מרוממת; לפעמים היא באה בתאריך סגולי ומיוחד; ולפעמים ההתעוררות באה פשוט מתוכנו - ביום בהיר וללא סיבה ברורה, אנו חשים שיש לנו כוחות ומוטיבציה להשקיע בעולם הרוחני.

אבל ההמתנה לזריקת מרץ חיצונית אינה הדרך הנכונה: "התכלית והיסוד של כל הענינים" היא שהצעד הראשון צריך להיות שלנו. גם אם אנו מרגישים 'מרוקנים' וחסרי כח, איננו מורשים להמתין בחוסר מעש עד שנזכה להשראה רוחנית שתדחוף אותנו. במקום זאת, תפקידנו הוא להניע את הגלגל בכוחות עצמנו - לעשות את הפעולה הראשונה, הקטנה, מה שהכוחות שלנו מסוגלים לעשות כעת. פעולה קטנה זו תניע את המערכת כולה ותעורר המשכת שפע שתתן לנו את המרץ להמשיך עשייה בכוחות מחודשים.

מדוע זה אכן כך? מה הסיבה לכך שהקשר עם הקב"ה מותנה בכך שאנחנו אלו שנתחיל? האם הקב"ה אינו יכול לפתוח ראשון את הסבב?

התשובה היא שאם הקב"ה יתחיל ראשון, לא יהיה בכך כל חידוש. כאשר אנו פועלים מכוחה של התעוררות רוחנית, מצבנו אינו שונה מאשר בשעה שהיינו בגן עדן. כל מטרת הבריאה היא שהאדם יחולל חידוש שאין כמותו למעלה, ויעבוד את הקב"ה בכוחות עצמאיים.

כלומר, אמנם לאחר העבודה האדם מקבל שכר, והשכר מעניק לו כוחות להמשיך העבודה. אבל כיוון שהצעד הראשון היה של האדם, נחשב הדבר כפעולה עצמאית:

כידוע שהכוונה והתכלית דבריאית האדם וירידת הנשמה ל'מטה ושל'ימות (תענוג) האדם כפי שנקבע ע"י הקב"ה היא, שמה שמקבל לא יהי' "נהמא דכיסופא" (חינם, שלא ע"י יגיעה, לחם-בושה), כולל - על-ידי מתנה מלמעלה.

[וכפתגם הידוע דכ"ק מורי-וחמי אדמו"ר ש"אצל חסידים אין שום דבר בדרך ממילא"]

אלא שיתייגע בזה על-ידי עבודתו בעצמו, ובלשון חז"ל - "לא יגעתי ומצאתי אל תאמין, יגעתי ומצאתי תאמין".

...ועל-ידיה "אני לדודי" (האתערותא דלתתא) פועל הוא שיהי' "ודודי לי", האתערותא דלעילא וההמשכה מלמעלה למטה.

עיקרון זה הוא אחד היסודות בתורת החסידות - ההבנה שכדי לעבוד את ה' נדרשים מאמץ ויגיעה מצידנו. אם אדם עובד את ה' בצורה חלקה וללא קושי - אי אפשר

להחשיב זאת כפעולה שלו, אלא כתוצאה של כוחות רוחניים שסוללים לו את הדרך. הקשיים והאתגרים אינם הפרעות צדדיות, אלא חלק בלתי נפרד מהמשימה.

בספר 'היום יום', בו ליקט הרבי פתגמים שונים מתורת החסידות, מופיע פתגם מעניין בהקשר זה בשמו של הרבי הצמח צדק¹, לפיו אפילו בקשת ברכה להצלחה בעבודת ה' - היא צעד לא נכון. בבקשת ברכה אנו מבקשים לחסוך מעצמנו מאמץ ולעשות 'חיים קלים', בשעה שכל העניין הוא לפעול בכוחות עצמנו.

הכל מלמעלה

עד כאן הבנו שאנחנו צריכים להתחיל לבד, אבל האמת היא שזה לא מדויק לגמרי: בפועל, גם הצעד הראשון שלנו, אינו יכול לצאת לדרך ללא עזרתו של הקב"ה. כך מובא בגמרא לגבי ההתמודדות עם היצר הרע, שאם הקב"ה לא היה עוזר לנו - לא היינו יכולים לעמוד מולו²: "אלמלא הקב"ה עוזרו, אין יכול לו". מתברר שלמעשה אין לנו שום כוחות עצמאיים. גם בשביל הצעד הראשון שלנו, אנחנו צריכים לקבל כוחות עליונים.

אז מה המשמעות של הצעד הראשון, אם גם הוא לא שלנו?

התשובה היא שיש שני סוגי כוחות שמגיעים מלמעלה: הסוג הראשון, עליו דיברנו עד עכשיו, הוא אור רוחני שממלא את האדם ו'שואב' אותו לתוכו. כשגילוי כזה מתרחש, האדם מרגיש כוחות גדולים ממידתו שממלאים אותו ודוחפים להתקדמות רוחנית. התגלות כזו אינה צעד של האדם, אלא משהו שמגיע לגמרי מלמעלה.

התעוררות זו מתרחשת פעמים רבות אצל בעלי תשובה, שמרגישים בשלב מסוים של חייהם שהקב"ה 'קורא' להם. באותה תקופה הם מגלים כוחות לא-להם, ומוצאים תעצומות נפש שלא הכירו בעצמם, וכך מחוללים שינוי אדיר בחייהם.

לעומת זאת יש את הכוחות הרגילים שהקב"ה נותן לנו. זו ה'עזרה השוטפת' של הקב"ה לכל אדם, שבלעדיה לא היינו מסוגלים לשום דבר. כוחות אלו אינם גדולים ממידתנו. הם לא פועלים במקומנו, אלא מאפשרים לנו לפעול למרות האתגרים והניסיונות.

בעלי תשובה רבים מעידים שאחרי ה'אורות' הגדולים שהרגישו בתקופה הראשונה, הם נכנסים למסלול הרגיל, ואז פתאום חוזרים ההתמודדויות והניסיונות שהיה נראה שאינם רלוונטים. זהו המעבר משלב ה'אתערותא דלעילא' - ההתעוררות העליונה, אל עבודת ה' האמיתית בתוך העולם, לשמה נדרשת עבודה אישית ב'אתערותא דלתתא' - התעוררות מלמטה.

זאת אומרת כך: העולם מלא בהסתרה ובקשיים, כך שבצמצם קשה עד מאוד לעבוד את ה' בתוכו. כדי שנצליח

לעשות זאת, אנו מקבלים כוחות בסיסיים שנותנים לנו את המסוגלות ואת היכולת לעשות את הצעד הראשון. כוחות אלו אינם 'כופים' אותנו. בסופו של דבר הבחירה נשארת שלנו. העיקרון הוא שאם רק נרצה, אנחנו מסוגלים ויכולים לפעול.

בחודש אלול, כאשר המלך בשדה, אנו זוכים לתוספת כח. ההתגלות האלוקית שבימים אלו, מחזקת את היכולת שלנו לעשות את הצעד הראשון ולהתקרב אל הקב"ה. אבל למרות זאת, בסופו של דבר הבחירה נשארת שלנו. אנחנו צריכים לנצל את ההזדמנות ולפעול.

כלומר, הגם שעבור אתערותא דלתתא מקבלים נתינת כח וסייעתא דשמיא [כמבואר במיוחד בנוגע לחודש אלול, שאז מתגלים י"ג מדות הרחמים, כמשל "מלך בשדה", בדרך אתערותא דלעילא, ומזה מקבלים כח לעבודה ד"אני לדודי" (בחודש אלול)]

- הרי בחודש אלול (חודש החשבון וכללות עבודת השנה) נמצאת בהדרגה התכלית וכללות עבודת האדם, שמתחילים עם "אני לדודי" (ואח"כ "ודודי לי"),

כיון שהגישה של יהודי בכל השנה... צריכה להיות, (שלא יסתמך על האתערותא-דלעילא, אלא) לכל לראש והעיקר הוא עבודת עצמו מצד התחתון [בימי החול ("שדה") רחודש אלול דוקא], ועל-ידי-זה ימשך אח"כ "ודודי לי";

הרבי מתייחס בסוגריים לנקודה נוספת בהקשר זה: למרות שבחודש אלול ישנה התגלות רוחנית גבוהה, הרי ימי החודש שם ימי חול שגרתיים. ההסבר לכך טמון במשל של אדמו"ר הזקן, שמקביל את החודש למלך שיוצא אל השדה. היציאה אל השדה מסמלת את עבודת היום-יום השגרתית. כלומר, בחודש אלול איננו מתעלים לאטמוספירה רוחנית אחרת כמו בחגים. אנחנו נשארים בתוך השגרה, ומקבלים כוחות להתקרב אל הקב"ה בתוך שגרה זו.

צעד ראשון

למרות שהצעד הראשון הוא שלנו, הרי מיד אחרי הצעד הראשון אנו זוכים לכוחות נעלים יותר שמתחילים להניע גלגל בלתי פוסק של התעלות. למפרע מתברר שהצעד הראשון והקטן, שהיה נראה פעוט וחסר חשיבות - הוא המפתח לכל הדרגות וההישגים שאליהם נגיע בסופו של דבר.

עיקרון זה נרמז בכך שהמילה "אלול" פותחת באות א' -

האות הראשונה:

מצד אחד, האות א' היא רק ההתחלה הראשונית והבסיסית ביותר. גם הערך המספרי של האות א' הוא 1 בלבד. מצד שני, האות א' היא ההתחלה של כל האותיות. היא זו שפותחת את הצינור וכל ההמשך יונק ממנה:

ולְהוֹסִיף, שֶׁעֵינִין זֶה נִמְצָא בְּרִמּוֹ גַּם בְּכֶךְ שְׂרָאשׁ תִּיבֵת "אלול" ("אני") היא אות אל"ף, האות הראשונה מכ"ב אותיות התורה:

בהיותה האות הראשונה דהאל"ף-בי"ת, הרי- היא מורה על הדרגא הראשונה והתחתונה ביותר בהתחלת כל האותיות (בסדר מלמטה למעלה), שמספרה הוא אחד, ומזה עולים אחר-כך מלמטה למעלה (מן הקל אל הכבד) לאות בי"ת, שמספרה הוא שניים (פעמיים ככה), ואחר-כך גימ"ל - שלש פעמים ככה, וכן הלאה דרגא למעלה מדרגא עד אות תי"ו - סיום ושלמות האותיות, המורה על תכלית

השלימות - ארבע מאות.

ולְאִידֶךְ גִּיסָא, אוֹת אל"ף היא ההתחלה והראש דכל כ"ב אותיות התורה שבהן נברא העולם, ממנה באים כל הענינים בעולם.

ובעבודת השם הרי-זה מרמז על עבודת התחתון בכח עצמו ("אני לדודי"), שמתחיל (מה"אני") למטה ואחר-כך עולה מלמטה למעלה מן הקל אל הכבד; וזה נעשה ההתחלה והיסוד דכל הענינים, גם דהמשכות מלמעלה ("דודי לי").

זה המסר החשוב ביותר לעבודת חודש אלול: הצעד הראשון הוא אמנם קטן ערך וחסר חשיבות. זו פעולה בסיסית וזניחה, שנעשית בכוחות מוגבלים ומצומצמים. אבל צעד זה מניע מעגל שלם של תנועה והתקדמות בלתי פוסקת. בסופו של דבר, כל ההמשכות הרוחניות הנעלות - מבוססות על אותו צעד ראשון שלנו.